

Bogumiła Fiołek-Lubczyńska

Uniwersytet Łódzki

**Artur Mamcarz-Plisiecki: *Filozofia i retoryka filmu.*
Perspektywa realizmu filozoficznego,
Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu,
Lublin 2019, ss. 352.**

Publikacja Mamcarz-Plisieckiego składa się z trzech części. Pierwsza *Teoretyzowanie dzieła filmowego* poświęcona jest badawczym kręgom teorii filmu. Można przeczytać w niej o „Totalnej” filozofii filmu Stanleya Cawella, kognitywizmie Dawida Bordwella czy filozofii Gillesa Deleuze’a. W tej części rozprawy pojawiają się również dwa inne nazwiska, które należy połączyć z poruszonym zagadnieniem relacji filmu i filozofii, czyli Tomas E. Wartenberg i Noël Carrol. Druga część rozprawy rzuca światło na problem statusu bytowego filmu i wszelkich kontekstów tworzących to zjawisko. Trzecia część zatytułowana *Działanie filmu – retoryczne analizy audiowizualności*, to – jak zauważa Autor rozprawy – część teoretyczno-analityczna. Retoryka prezentuje się tutaj jako metoda analizy i interpretacji dzieła filmowego.

„Łączenie ze sobą filozofii, filmoznawstwa i retoryki – zauważa badacz we *Wstępie* – nie wydaje się przedsięwzięciem fortunnym” (s. 5). Stwierdzenie to trzeba rozwinąć o kolejną uwagę, że pisanie o triadzie, jaką tworzą filozofia, filmoznawstwo i retoryka nie jest łatwe. Artur Mamcarz-Plisiecki wyjaśnia w swojej publikacji specyfikę nauk (filozofii i filmoznawstwa) oraz retoryki, która bywa nazywaną „Królową Nauk”¹, ale zdarza się łączyć ją z określeniem sztuki zamiast z nauką samą w sobie. Badania nad filozofią i filmem nie mają długiej tradycji, choć związki kina i filozofii istnieją od początku rozwoju myśli filmowej².

Rozprawa Mamcarz-Plisieckiego jest dowodem na to, że trwa nie tylko światowy renesans badań poświęconych retoryce, ale również renesans na poszukiwanie nowych sposobów badań nad tekstami kultury. W 2005 roku ukazał się specjalny numer czasopisma „Critique”, zatytułowany *Cinéphilosophie*, i termin ten, „kinofilozofia”, zadomowił się we francuskojęzycznej i anglojęzycznej literaturze przedmiotu (ang. *filmosophy*). W Polsce funkcjonuje w bardzo niewielkim stopniu, dlatego wydaje się wart opracowania, tak jak różne aspekty relacji kino – filozofia. Tematyce tej poświęcona jest książka Juliette Cerf *Cinéma et philosophie* (2009), będąca próbą syntezy omawianej problematyki. Po wspomnianej książce rozprawa Mamcarz-Plisieckiego wyznacza kierunek badań nad tym ważnym nurtem „kinofilozofii”.

Lata 70. minionego stulecia przyniosły wyraźny renesans zainteresowań retoryką. Zwiastunem tego ożywienia było pojawienie się w 1967 roku cenionego amerykańskiego kwartalnika „Philosophy and Rhetoric”. Po długiej, trwającej ponad półtora wieku przerwie, dziedzina ta budzi coraz większe zainteresowanie. „Teraźniejszy renesans retoryki – pisze we wprowadzeniu do *Retoryki dawniej i dzisiaj* Michał Głowiński – wynika stąd (...), iż jest ona w stanie odpowiedzieć na pewne współczesne pytania, że koresponduje z zainteresowaniami teorią komunikacji. Renesans ten ma różne przejawy i ogarnia wiele dziedzin, od filozofii języka poczynając (...), a na praktycznych problemach, związanych z perswazyjnymi właściwościami mowy, kończąc”³. Głowiński zwraca uwagę, że odcisnęło to piętno na wiedzy o literaturze i wyraziło się w próbach aktualizowania retoryki tradycyjnej i tworzeniu retoryki nowej, w czym znaczną rolę odegrała zbiorowa publikacja *Rhétorique générale* (1970) opracowana przez grupę uczonych z Liège.

¹ Autorem tego nazewnictwa jest J. Z. Lichański.

² Zob.: H. Bergson, *Ewolucja twórcza*, przeł. F. Znaniecki, Kraków 2004.

³ M. Głowiński: *Retoryka dawniej i dzisiaj*, „Pamiętnik Literacki” 1977, z. 1, s. 201.

Renesans retoryki objął również Polskę⁴. W „Pamiętniku Literackim” z 1977 roku ukazały się przekłady 10 artykułów autorstwa Kennetha Burke’a, Rolanda Barthesa, Renate Lachmann, Tzvetana Todorova, Bertholda Emricha i innych. Dotyczyły one w znacznej mierze problemów z zakresu komunikacji literackiej i prób przekładu retoryki na język lingwistyki i semiotyki. Taką możliwość stwarzał, według Renate Lachmann, międzyjęzykowy i międzykulturowy charakter retoryki⁵. Osiem lat później – w 1985 roku – ukazało się w „Pamiętniku Literackim” dalszych pięć przekładów, w tym Rolanda Barthesa *Retoryka obrazu* i Gui Bonsiepe’a *Retoryka wizualno-werbalna*. Oba teksty dotyczyły reklam, ale miały na celu – przede wszystkim – zwrócenie uwagi na fakt, że retoryka to nauka wszechstronna, która może wyznaczać strukturę tekstów słownych, jak i obrazowych. Był to swoisty początek tzw. retoryki audiowizualnej. Między innymi dzięki badaniom Bonsiepe’a i Barthesa mogła w późniejszym czasie powstać retoryka mediów, w tym filmu⁶. Przeglądu kierunków badawczych retoryki dokonała Barbara Bogołębska w pracy pt. *Współczesne polskie badania nad retoryką i jej zastosowaniami*. Autorka stwierdza, że stan badań świadczy, „iż nie jest to już zaniedbana dziedzina wiedzy humanistycznej i że wciąż trwa renesans”⁷ tychże badań. Autor *Filozofii i retoryki filmu* trafnie – jak sądzę – zauważa, że powstaje wiele prac poświęconych retoryczności, w których retoryka w niewielkim stopniu nawiązuje do klasycznej jej odmiany i występuje w formie metafory. Tym samym Autor recenzowanej rozprawy dostrzega w książce Mamcarz-Plisieckiego podwaliny dla badań systemowych retoryki, jak i retoryczności, której współczesny rozkwit nie powinien dziwić ze względu na podejmowanie przez uczonych badania różnych tekstów kultury, pochodzących z różnych mediów – werbalnych, audialnych i audiowizualnych. Retoryka filmu ma już swoją światową tradycję, ale i na rodzimym gruncie powstają opracowania, którym retoryczna metoda analizy

⁴ Wśród polskich badaczy o *new rhetoric* piszą m.in.: B. Bogołębska., J. Z. Lichański, G. Matuszek, M. Skwara, W. Pisarek.

⁵ R. Lachmann, *Retoryka a kontekst kulturowy*, „Pamiętnik Literacki 1977, z. 2, s. 259.

⁶ Nie bez znaczenia była również semiotyczna analiza obrazu oraz opis niektórych aspektów topiki i figur retorycznych U. Eco, *Einführung in die Semiotik*, München 1972, s. 267–275.

⁷ B. Bogołębska, *Współczesne polskie badania nad retoryką i jej zastosowaniami*, „Folia Litteraria Polonica” 2005, nr 7, s. 14. O tym pisali w Polsce również np.: A. D. Jaroszyńska, *Krytyka retoryczna w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, „Pamiętnik Literacki” 1988, z. 3 i J. Kieraś-Łach, *Filozofia i retoryka. Kontekst myśli „Nowej retoryki” Chaima Perelmana*, Academicum Wydawnictwo Naukowe, Lublin 2015.

dzieła filmowego nie jest obca. Bardzo ciekawie prezentuje się w *Filozofii i retoryce filmu* propozycja analityczna, uwzględniająca – jak chce Autor – klasyczną postać retoryki (s. 209). Retoryczne metody analizy audiowizualności, do których film niewątpliwie został zaliczony, otrzymały ważny kierunek – „od «aktu» filmu aż do jego przyczyny” (s. 12). Autor proponuje również poziomy analizy, które określa klasyczny podział retoryki.

Książka Mamcarz-Plisieckiego stanowi lekturę trudną, ponieważ narracja jest gęsta, nie ma w niej miejsca na puste słowa, stanowi wyzwanie dla czytającego. Nie jest to rozprawa dla czytelnika rozpoczynającego naukę, który chciałby poznać podstawy triady, jaką tworzy film, filozofia i retoryka. Są w rozprawie miejsca, które w ciekawy sposób prezentują np. historię retoryki klasycznej, teorię dzieła filmowego i jego związki z filozofią. *Filozofia i retoryka filmu* to pozycja bibliograficzna dla tych, którzy czują potrzebę humanistycznego pogłębiania wiedzy, a także otwartych na nowe propozycje w zakresie metodologii i badań jednoznacznych dziedziny wiedzy, która współistnieje w tradycji od wielu wieków.

Biogram

Bogumiła Fiołek-Lubczyńska – adiunkt, Katedra Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego. Autorka monografii pt. *Film, telewizja i komputery w edukacji humanistycznej. O audiowizualnych tekstach kultury*, Impuls, Kraków 2004 i *Retoryczność w filmowych obrazach świata Andrzeja Fidyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016. Zainteresowania naukowe wpisują się w zakres badań związków audiowizualnych tekstów kultury (film dokumentalny, reportaż telewizyjny, film autorki) i retoryki.

ORCID 0000-0001-9180-7237